

EMBERITŐKE-ELEMZÉS A MAI MAGYAR FELSŐOKTATÁSBAN - A KÖZGAZDÁSZ BSC KÉPZÉS HASZNA HALLGATÓI SZEMMEL

PETŐNÉ CSUKA ILDIKÓ¹

Összefoglalás:

Munkám kiindulópontjaként nagyon röviden az emberi tőke elmélet fejlődésének történetét illetve gazdasági vonatkozásait tekintem át. Az emberitőke-beruházás alapmodelljeinek tisztázása után a felsőoktatásba továbbtanuló hallgatók oktatásba történő beruházási döntését vizsgálom a képzés egyéni haszna szempontjából úgy, hogy három intézménytípus (állami főiskola=BGF, állami egyetem=SZE, magánfőiskola=KJF) hallgatóinak szubjektív véleményét elemzem 650 fő által kitöltött elektronikus kérdőívből nyert adatok alapján. A különböző intézménytípusokon szerzett végzettség munkaerőpiaci értékéről alkotott vélemények többnyire összefüggést mutatnak azzal, hogy mely intézménytípus hallgatója ítélte azt meg. A főiskolai hallgatók sokkal kedvezőbben ítélték meg a saját intézménytípusukon szerezhető végzettség hasznát további karrierjük szempontjából, mint a többi más intézménytípusba járó hallgató, illetve az állami egyetemen szerezhető végzettség megítélése egyöntetűen a legpozitívabb volt.

Kulcsszavak:

felsőoktatás, emberi tőke, emberitőke-beruházás

Summary:

As first base of this work I review the story of evolution of human capital theory and its economical respects as well. After clarification of basic models of human capital investment I analyse decisions of the students enrolled to higher education institutions in respect of individual benefit. The survey completed in the form of an electronic questionnaire, six hundred and fifty (650) students of economic studies of the three institutions completed the questionnaire. I carried out the investigation in three institutions: in a public college (Budapest Business School=BGF), in a public university (Szechenyi Istvan University=SZE), and in private college (Kodolanyi Janos Colleges=KJF). The opinions on the labour market value of the academic qualifications earned at different types of institutions mostly differed according to which institution's students formed the opinion. The college students were more positive (partial) concerning the degrees earned in their own type of institution from the viewpoint of their further career, than the students attending the other type of institution. However, the value of the degrees earned at public institutions was uniformly the most positive.

Keywords:

higher education, human capital, investment of human capital

Az emberi tőke koncepciója visszavezethető már az ősi Rómához, amikor a rabszolgákat fizikai és mentális képességeik szerint értékelték. Az emberi tőke birtoklásának a képessége nyilvánvaló a középkori önfoglalkoztató mesteremberek és a bérmunkások modern koncepciójában is. Az emberi tőke elmélete szerint az oktatás növeli a résztvevő termelékenységét. A korai közgazdaságtan gondolkodói is felismerték, hogy az emberi tudásnak gazdasági szempontból értéke van. Számos közvetlen és közvetett hasznot tulajdonítottak az oktatásnak, de csak egy részük terjesztette ki a tőke fogalmát az emberekre. A korai közgazdasági elméletek megalkotása jó alapot teremtett a 20. század modern emberitőke-elméleteinek születéséhez, és az emberitőke-elmélet további töretlen fejlődéséhez. A. Smith *A nemzetek gazdagsága* c. munkája nemcsak a klasszikus közgazdaságtan bibliája, hanem az emberitőke-elmélet alapvető kiinduló műve. A. Smith jelentős lépést tett az emberitőke-elmélet megszületése érdekében, ő írta le elsőként 1776-ban többek között az emberi tőke koncepciójának elméleti alapját: a sok munka- és idő-költségen oktatott egyén elvárja, hogy a szokásos munkabéren felül keressen, hogy az oktatás költségei kifizetődjenek. A bérkülönbségek oka tehát az oktatás, mint a jövőbeli keresetbe való befektetés illetve az emberi tőke mennyiségbeli különbségei. A korai közgazdasági elméletek megszületése után a közgazdászok jó ideig nem foglalkoztak hangsúlyosan az emberi tőkébe történő beruházásokkal. A téma úgy került újra előtérbe, hogy a gazdasági növekedéshez való hozzájárulás forrásait kezdték kutatni illetve a kevésbé fejlett országok oktatásába történő beruházás, valamint az egyes foglalkozások között fellelhető keresetkülönbségek vizsgálata kapcsán. A modern emberitőke-elmélet az 1940-es évek neoklasszikus közgazdászaitól

¹adjunktus, Kodolányi János Főiskola, icsuka@kodolanyi.hu

(Friedman, 1945) eredeztethető és jelentősen az 1960-as években fejlődött ki igazán elsődlegesen Th. W. Schultz és G. S. Becker munkássága nyomán. Az emberitőke-elmélet azt feltételezi, hogy az oktatásba történő befektetésnek univerzálisan megtérülése van. Ezt a feltételezést vizsgálták, és az adatok azt mutatják, hogy a különböző típusú befektetéseknek nagyon különböző a megtérülési rátájuk és a megtérülési ráták aszerint is jelentősen különböznek, hogy férfiakról vagy nőkről van szó illetve regionális, etnikumi különbségek is fellelhetők mindegyik oktatási szinten.

Az emberitőke-beruházás egyik alapmodellje

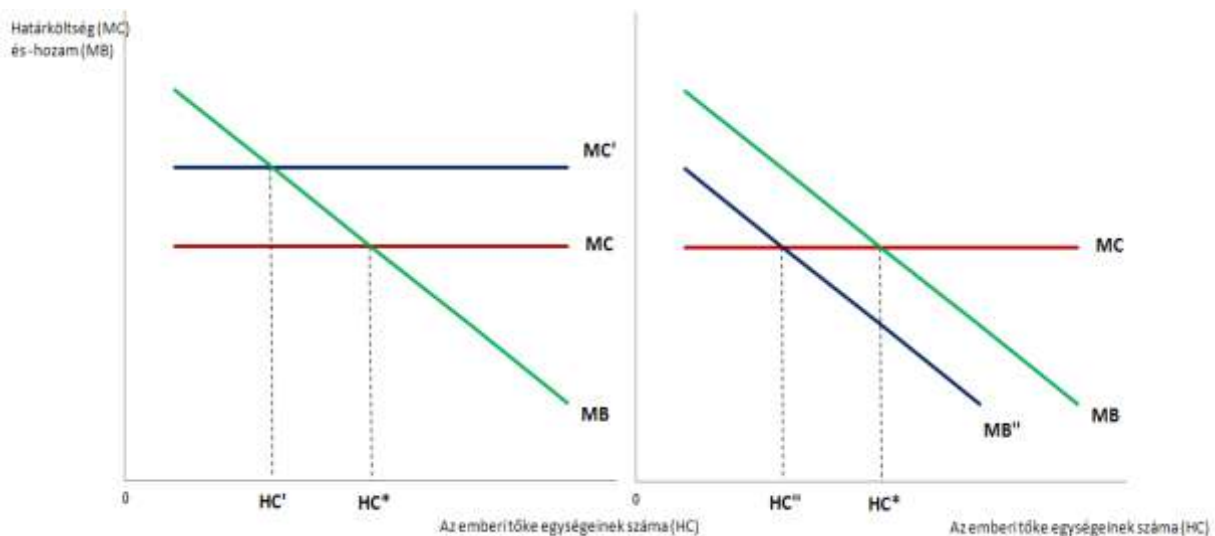
Az emberi tőke felhalmozásának három fajta költsége:

1. *Közvetlen* vagy zsebből fedezett költségek (tandíjak, tankönyvek illetve egyéb beszerzésre fordított kiadások)
2. *Elmaradt kereset*
3. *Pszichés veszteségek* (a tanulás nehéz és monoton)

A beruházás hozadéka:

- a *magasabb jövőbeli kereset*,
- *munkával való nagyobb elégedettség*,
- *érdeklődési területek nagyobbra értékelése*.

1. ábra Az emberitőke-felhalmozás optimális mértéke

Forrás: Ehrenberg-Smith (2003) – 318.o.

Az 1. ábra a marginális költségek és marginális hozamok viszonyával szemlélteti az emberitőke-beruházással kapcsolatos döntéseket. Feltételeztem, hogy az emberi tőke minden egyes további egységének határköltsége (MC) állandó. Az MB határhozamok nettó jelenértéke csökkenő, mert minden egyes további tanulással töltött iskolaév csökkenti a hozambegyűjtéssel töltött évek számát. A hasznosságmaximalizáló mennyiség (HC^*) ott van, ahol $MC = MB$. Az emberitőke-beruházásaik kiválasztása során az egyének különböző erőforrások, eltérő tanulási képességek és jövővel kapcsolatos várakozások birtokában döntenek. Vannak, akik a tanulást különösen nagy tehernek tartják, azok jóval magasabb marginális pszichés költséget tulajdonítanak az emberi tőke felhalmozásának. Az 1. ábrán az MC' vonal jelzi, hogy magasabb marginális pszichés költséggel alacsonyabb szintű emberi tőkére tesznek szert ($HC' < HC^*$). Ugyanígy, akik kisebb jövőbeli hozamra számítanak

további emberitőke-beruházástól (MB^{''} vonal), azok is kevesebb emberi tőkére tesznek szert (HC^{''}<HC^{*}).

Az emberi tőke képződésének haszna

A magasabb szintű oktatásba és képzésbe fektetett erőfeszítések nemcsak az egyén hosszú távú foglalkoztatási kilátásait növelik, hanem a nemzet tudásának fejlesztésén keresztül hozzájárulnak a gazdaság fejlődéséhez és segítik annak képességét, hogy a gazdasági körülményekben, technológiában bekövetkezett változásokhoz igazodni tudjon. A tanulás tehát „kifizetődő”, azaz hasznot hoz a nemzetnek, vállalatnak, és az egyénnek. Az oktatás tehát elsősorban azoknak a nemzeteknek prosperál, akik beruháznak és elősegítik, hogy a tanulmányok folytatása gazdasági, társadalmi és egyéni hasznokat hozzon az állampolgáraiknak.

Az iskolázottabb egyén magasabb termelékenysége következtében elérhető többletnél általában magasabb az általa kapott jövedelemtöbblet/munkabér, mivel a piac nem tudja felmérni az emberitőke-állományt, így ebben az esetben az oktatás jelző hatása (signaling effect) alapján (azaz, hogy milyen az iskolai végzettségük) sorolja be a munkaerőpiac a munkavállalókat bizonyos „emberitőke-kategóriákba”. A magasabb iskolai végzettségű, képzetlenebb munkavállalónak magasabb tőkeállományt valószínűsít, így magasabb jövedelmet fizet. Az emberi tőke további összetevői nagyon nehezen becsülhetőek (a tapasztalat kivételével), így azt mondhatjuk, hogy a magasabb képzettség miatt adott jövedelemtöbblet általában nagyobb annak tényleges gazdasági értékénél.

1. táblázat A 25-64 éves foglalkoztatottak keresete a középiskolát végzettek keresetének százalékában

Ország	Legfeljebb a középiskola alsó tagozatát végzettek	Főiskolát végzettek	Egyetemet és posztgraduális kurzust végzettek
Csehország	68	150	180
Dánia	85	115	140
Egyesült Államok	70	116	184
Egyesült Királyság	64	125	168
Finnország	97	121	186
Franciaország	84	126	169
Hollandia	84	*	137
Írország	76	117	183
Kanada	82	107	151
Magyarország	68	*	179
Németország	81	108	163
Norvégia	85	*	138
Portugália	62	139	192
Spanyolország	76	96	161
Svájc	74	137	162
Svédország	90	*	129

* A főiskolát és egyetemet végzettek adata együtt.

Forrás: Education at Glance 2000, OECD Paris.

Az 1. táblázat a jövedelem és az oktatási szint kapcsolatát mutatja. Jól szemlélteti, hogy a legmarkánsabb vízvonal az iskolázottság és a keresetek függvényében a középfokú szint, ugyanis e szint fölött az oktatási befektetések megtérülése jól érzékelhető az egyén számára. A középfokú és felsőfokú végzettségük között tehát sokkal nagyobb a kereseti differencia, mint a középfokú és az annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők között. Amennyiben a frissen végzett diplomások és a középiskolát végzettek keresete közötti rés szűkül, úgy a felsőoktatásban való részvétel csökkenésére lehet számítani, ha pedig ez a különbség tágul, akkor a részvétel nőni fog. A felsőfokú végzettség hozamának utóbbi évekbeli (évtizedbeli) nagymértékű emelkedése is az oka a felsőoktatás jelentős expanziójának. Az egyetemi szint tehát a magasabb élethossz keresetei által kifizetődő. Az iskolai végzettség hiánya élethosszig tartó „büntetést” ró ki az egyénre az átlagnál alacsonyabb jövedelem formájában. Ez egybevág (Becker 1993 12. és 30.o.) állításával, hogy a keresetek, jövedelmek egyenlőtlensége általában pozitív kapcsolatban van az oktatással és képzéssel és a keresetek csökkenő mértékben nőnek az életkor előrehaladtával. Mincer (1958) szerint az egyének munka közbeni képzésében illetve tapasztalatában lévő különbségek okozzák a keresetek közötti eltéréseket. Megalkotta a tapasztalat-kereseti függvényt, amely az életkor és a keresetek kapcsolatát szemlélteti, ugyanis Mincer szerint a termelési hatékonyságot az oktatás és a munka közbeni tapasztalatok határozzák meg. A termelékenység egy adott időpontig nő, majd csökkenni kezd. Munkássága nyomán a következő megállapításokra jutott:

- A magasabb képességet és iskolázottságot megkövetelő szakmákban a termelékenység és a keresetek emelkedése meredekebb.
- A fizikai munkakörök esetében a kezdeti emelkedés kisebb és a csökkenés is korábban kezdődik.
- Minél iskolázottabb/ képzettebb az egyén, annál gyorsabban és tovább nő a termelékenysége, azaz a tapasztalat annál nagyobb mértékben befolyásolja a termelékenységet.

Ehrenberg és Smith (2003) kutatásaik során a kereset életkor növekedésével történt változásai nyomán valamint a keresetkülönbségek tekintetében a következőket állapította meg:

1. A leggyorsabban a munkával töltött, aktív életszakasz elején nő a kereset.
2. Az iskolához kapcsolódó keresetkülönbségek a dolgozók életének későbbi szakaszaiban nagyobbak.
3. A férfiak esetében nagyobbak a(z) életkorból és iskolázottságból eredő keresetkülönbségek, mint a nőknél.

A férfiak teljes pályafutása alatti keresetnövekedésének kétharmada a munkába lépésüket követő első tíz évben következik be. Ennek egyik nyomós oka a munka közbeni képzés. A munka közbeni speciális képzés költségét a munkáltató és a munkavállaló közösen állja. A munkavállaló általában magasabb munkabért kap, mint a képzés időszaka alatti határterméke, a képzés elvégzése után pedig kevesebbet, mint a képzés utáni határterméke. Általános képzés esetén a munkavállaló általában egyedül viseli a képzés költségét, mivel máshol is alkalmazható jártasságokat szerez vele. A következő esetekben nagyobb a valószínűsége az emberitőke-beruházásnak, amikor:

- a várható keresetkülönbség nagyobb,
- a beruházás költsége alacsonyabb,
- a beruházónak hosszabb ideje van a hozamok begyűjtésére,
- a beruházónak alacsonyabb a diszkontrátája.

A gyors tanulás képességével rendelkezők képzési ideje lerövidül, és a pszichés költségek is kisebbek. A gyorsan tanulóknak előszeretettel adnak képzési lehetőséget a munkáltatók is. A munka közbeni képzés nemcsak a képességgel, hanem az iskolázottsággal is pozitív kapcsolatban van. Akik tehát többet ruháztak be az iskolázásukba, azok az iskola utáni munka közbeni képzésükbe is többet fektetnek. A jobb végzettség nem az egyedüli biztosíték a jobb

elhelyezkedési kilátásokra és a magasabb jövedelmi szintre és az oktatás önmagában egyedül elégtelen, nem képes javítani a lehetőségek egyenlőtlenségén. Azoknak az egyéneknek a keresete, akik rövidebb képzési idejű, alacsonyabb szintű képzésre nyerne felvételt, korlátozott azokhoz képest, akik magasabb szintű végzettséget szereznek. Az oktatásba történő beruházás teljes megtérülési rátájának a vizsgálata nagyon nehéz, mivel csak a pénzügyi megtérülést tudják figyelembe venni, a szellemi nem és az informális munka közbeni képzést sem mérik. Úgy tűnik, hogy a tanulás és kereset közötti kapcsolatot könnyebb kimutatni, mint bizonyítani azt, hogy a kettő közti ok és okozat kapcsolat fennáll.

A hallgatók felsőfokú tanulmányokba történő emberitőke-beruházási döntései

Az egyének a különböző felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásokban elérhető keresetekről átlagosan pontos információkkal rendelkeznek, ebből és az emberitőke-elméletből kiindulva feltételeztem, hogy döntésük, hogy melyik szakot válasszák, és mennyi ideig folytassák tanulmányaikat: egy beruházási döntés. Ennek során a várható ráfordításokat összehasonlítják a várható hasznokkal, tulajdonképpen tudat alatt megtérülési mutatókat számolnak. A gyakorlati primer kutatásom során célom az volt, hogy megvizsgáljam, hogy a hallgatók mennyire mérlegelik továbbtanulásuk költségeit és hogyan ítélik meg az oktatásba való beruházásuk hasznait, azaz az emberitőke-elmélet közgazdasági összefüggései mekkora súlyt képviselnek döntéseikben. Empirikus kutatásomat a gazdasági felsőfokú BSc hallgatók továbbtanulási döntéseinek háttérköörülményeire vonatkozóan végeztem el. Jelen tanulmány a felsőoktatásba történő beruházás egyéni hasznáról alkotott hallgatói véleményeket méri fel. Három felsőoktatási intézmény hallgatói vettek részt a kutatásban: a Budapesti Gazdasági Főiskola, a Kodolányi János Főiskola és a Széchenyi István Egyetem gazdaságtudományi alapképzést folytató hallgatói. Összesen 650 fő töltötte ki a kiküldött kérdőívet 2010 tavaszán, a megkérdezett hallgatók mintája a következő nagyságrenddel rendelkezett:

2. táblázat A mintavétel és az alapsokaság nagysága intézményenként

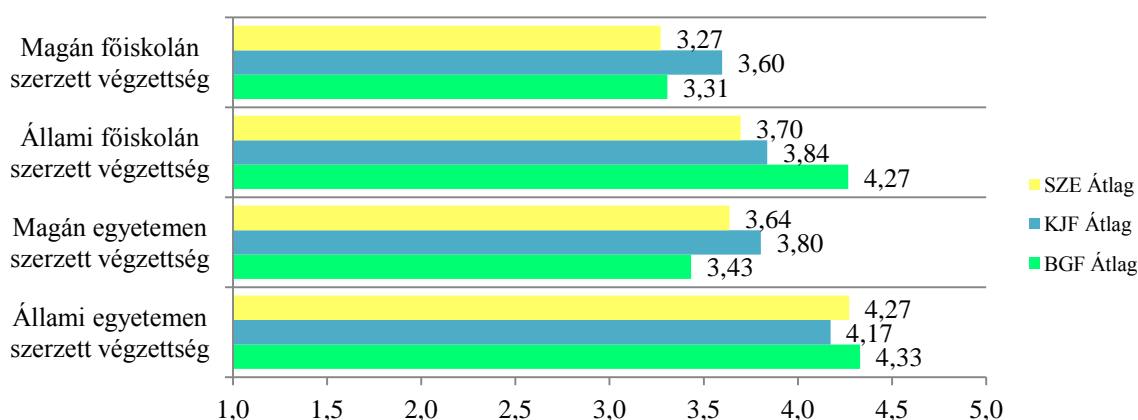
	Alapsokaság (fő)	Minta (fő)	Minta (%)
BGF	6 002	184	3%
KJF	2 090	269	13%
SZE	1 619	197	12%
Összesen	9 711	650	7%

A hallgatók vélekedése a képzés hasznáról

H: A hallgatók véleménye – állami vagy magánintézményben illetve egyetemen vagy főiskolán - szerzett végzettség jövőbeli karrierhasznáról összefügg azzal, hogy jelenleg milyen típusú felsőoktatási intézmény hallgatója a véleményalkotó.

A kérdés azt mérte fel a három intézmény hallgatói között, hogy mi a véleményük az állami- és magán felsőoktatási intézményekről (főiskolákról és egyetemekről) további karrierjük megalapozása szempontjából. Az eredmények azt mutatják, hogy az állami egyetemen szerzett végzettség a hallgatók szemében messze magasabb átlaggal szerepel a munkaerőpiacon való értékesség szempontjából. A második leghatékonyabb intézmény a további karrier lehetőségekre tekintettel az állami főiskola, majd a magánegyetem, ezt végül a magánfőiskola követi a sorban.

2. ábra A különböző intézménytípusokban szerzett végzettség jövőbeli karrier szempontjából lényeges hasznáról alkotott vélemény a három vizsgált intézmény hallgatóit összehasonlítva (1-5-ig értékek átlagai)

A 2. ábra a három intézmény hallgatóinak eltérő véleményét szemlélteti a különböző intézménytípusokon szerzett iskolai végzettség munkaerőpiacon való értékességéről. Kiugró értéket kapott a másik két intézmény hallgatói véleményéhez képest a BGF hallgatói által megítélt állami főiskolán szerzett végzettség, azaz többek között saját főiskolájuk által kiadott diploma piacképességéről rendkívül pozitív véleménnyel rendelkeznek. Ehhez hasonlóan a KJF hallgatói úgyszintén saját intézményük típusát: a magánfőiskolákon szerzett végzettséget sokkal előnyösebbnek ítélik meg, továbbá a magánegyetemen szerzett végzettségről is hasonlóképpen sokkal pozitívabban vélekednek, mint a BGF és a SZE hallgatói. A felsőoktatási intézmények hallgatói és a különböző intézménytípusokon szerzett felsőfokú végzettségről alkotott vélemény közötti összefüggést ChiSquare teszttel statisztikailag bizonyítottam. Egyedül az állami egyetemen szerzett végzettség megítélése nem mutatott kapcsolatot azzal, hogy mely intézmény hallgatója a vélemény kinyilvánítója, ugyanis mindegyik intézmény hallgatója hasonlóan pozitívan nyilatkozott erről az intézményről, illetve az ott szerezhető végzettség jövőbeli hasznáról. A különböző intézmények hallgatói és az egyes felsőoktatási intézménytípusok végzettségéről alkotott véleményük közötti kapcsolat szignifikanciáját, erejét mutatja a 3. táblázat ANOVA táblája, mely bizonyítja, hogy az állami egyetemen szerezhető végzettségről alkotott vélemény nem különbözött szignifikánsan ($\text{sig.}=0,168$) aszerint, hogy mely intézménytípus hallgatója ítélte meg annak jövőbeli karrierhasznát. A legnagyobb magyarázó ereje (6,3%) az állami főiskolán szerzett végzettségről alkotott véleménynek volt arra nézve, hogy mely intézmény hallgatója a véleményt alkotó egyén.¹ A levelező és nappali tagozatosak, illetve a különböző évfolyamok, szakok egyes intézménytípusokon szerezhető végzettségről alkotott véleménye között nem mutatkozott szignifikáns különbség.

¹ Azaz azt, hogy hogyan ítélte meg az állami főiskolán szerzett végzettséget, 6,3%-ban magyarázza, hogy mely intézmény hallgatójáról van szó.

3. táblázat Az intézménytípusokban szerzhető végzettség jövőbeli hasznáról alkotott vélemény (a karrier szempontjából) ANOVA táblája

	F	Sig.	R négyzet
Állami egyetemen szerzett végzettség	1,789	0,168	0,006
Magán egyetemen szerzett végzettség	5,978	0,003	0,021
Állami főiskolán szerzett végzettség	18,628	0	0,063
Magán főiskolán szerzett végzettség	7,348	0,001	0,026

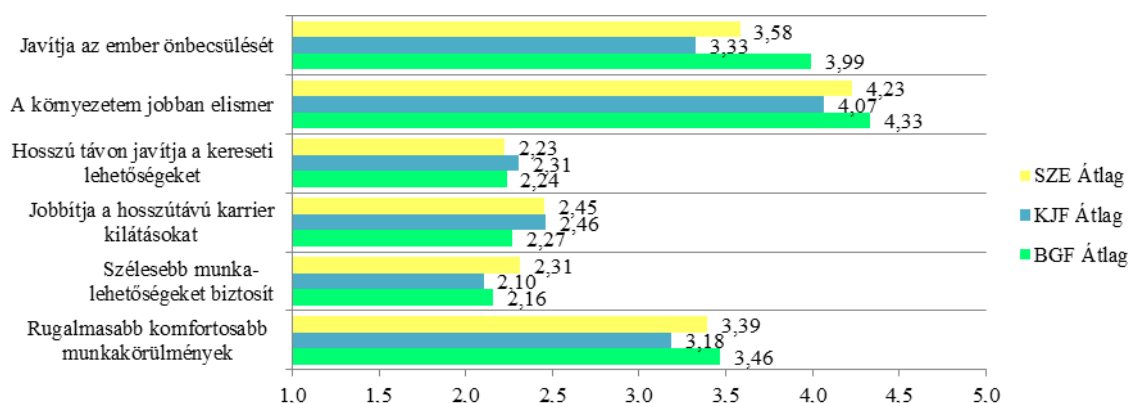
$p < 0.05$

Az előbbieken alapján elmondható, hogy a hallgatók felismerték, hogy a munkaadók a végzettségeket szűrő eszközként használják (Spence, 1973), ezért figyelembe veszik ezt a tényezőt, amikor felsőoktatási tanulmányaikról döntést hoznak. Ezt bizonyítja a különböző típusú felsőoktatási intézmények elvégzésének hasznosságáról alkotott nézetük is. Nem mindegy számukra, hogy hol szerzik meg végzettségüket: állami- vagy magánintézményben illetve egyetemen vagy főiskolán, ez tanúskodik a szűrőelmélet fennállásáról a hallgatói gondolkodásban.

T: A fentiekben megfogalmazott hipotézisemet, mely szerint a különböző intézménytípusokban szerzett végzettségek karrierhasznáról alkotott vélemény összefügg azzal, hogy mely típusú intézmény hallgatója az egyén, részben fogadom el, ugyanis az állami egyetemen szerzett végzettség jövőbeli hasznát illetően a három kiválasztott intézménytípus hallgatóinak véleménye között nem találtam szignifikáns eltérést. Mindegyik intézménytípus hallgatója egyöntetűen a legnagyobb hasznosságot ítélte oda az állami egyetemnek. Az állami főiskolai végzettség jövőbeli hasznosságának mértékéről már jelentősen megoszlanak a vélemények intézménytípusonként, ugyanígy a magánfőiskola és magánegyetem elvégzésének karrierhasznát tekintve.

A továbbiakban a megkérdezett hallgatóknak a felsőfokú tanulmányok elvégzésének lehetséges hasznait rangsorolniuk kellett. A 3. ábra a rangsorhelyezések átlagát mutatja, így a kisebb érték nagyobb hasznosságot jelez.

3. ábra A felsőfokú tanulmányok elvégzésének lehetséges hasznai intézményenként

A KJF hallgatói a rugalmasabb, kényelmesebb munkakörülményeket az átlagosnál sokkal nagyobb arányban helyezték előre a rangsorban, mint a másik két felsőfokú intézmény

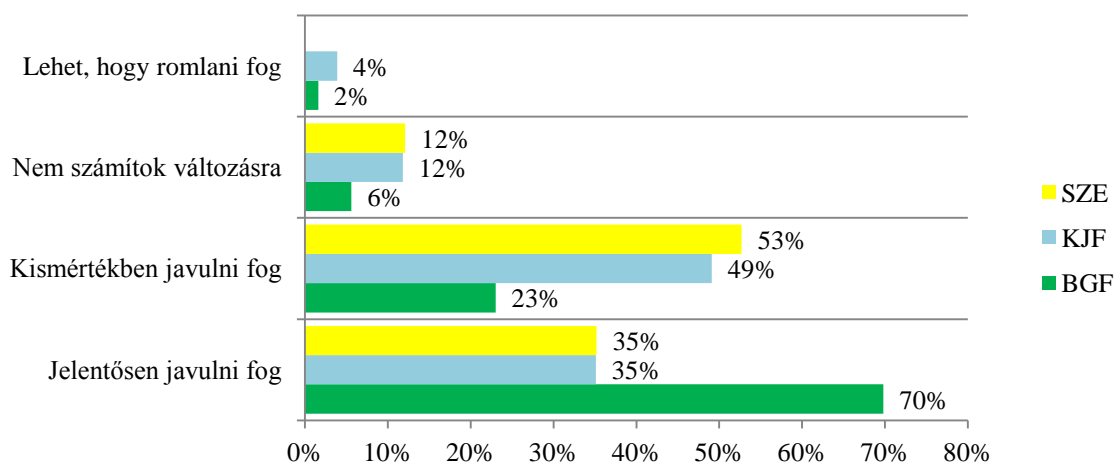
hallgatói. Ugyanígy ítélték meg a „környezetem jobban elismer” illetve „javítja az ember önbecsülését” véleményeket, míg a BGF hallgatói ezeknek, de legfőképpen ez utóbbinak nem tulajdonítottak akkora hasznót. A BGF hallgatók a bővebb munkalehetőségeknek, a jobb karrier kilátásoknak és a magasabb kereseti lehetőségeknek nagyobb jelentőséget tulajdonítottak. A SZE hallgatói átlagosan értékelték az egyes szempontokat, egyedül a bővebb munkalehetőségek hasznát értékelték kicsit alul a többi intézmény hallgatójához képest.

A sorrendet mindhárom intézmény hallgatói hasonlóan állították fel: az első három helyen a bővebb munkalehetőségek, a magasabb kereseti lehetőségek és a karrier lehetőségek javítása szerepelt, majd a komfortosabb munkakörülményeket követte az ember önbecsülésének javítása, végül a környezet általi nagyobb elismertség csak a legutolsó helyet kapta a rangsorban. A hallgatók rangsorából kiderül, hogy a szorosan szakmai, karrierrel összefüggő szempontok sokkal fontosabbak számukra, mint a továbbtanulás kényelmi és pszichés következményei, előnyei. A nappali és levelező tagozatosok a felsőfokú tanulmányok lehetséges hasznáról különbözőképpen vélekednek. Míg a rugalmasabb, kényelmesebb munkakörülmények a nappalisok és a fiatalabb korcsoport számára jelentenek magasabb tanulmányokból eredő hasznót, addig a levelezősök és az idősebb korosztály a tanulmányok önbecsülést javító erejét és a magasabb kereseti lehetőségeket nagyobbra becsülik. A felsőoktatás lehetséges hasznairól alkotott véleményt vizsgálva a nemek között, egyedül a szélesebb munkalehetőségeknél tapasztaltam szignifikáns eltérést: a nők számára sokkal nagyobb továbbtanulásból eredő haszonnak számít, hogy a felsőoktatásban való részvétel tágítja elhelyezkedési lehetőségeiket a munkaerőpiacon.

Megvizsgáltam, hogy van-e összefüggés a felsőoktatásból eredő hasznokról alkotott vélemény és aközött, hogy az alapképzés után tervezi-e a továbbtanulást a hallgató. Egyedül a „jobbítja a hosszú távú karrierkilátásokat” haszonnál tapasztaltam erős kapcsolatot, ugyanis jóval többen tartották nagyobb haszonnak azok között, akik tervezik az alapképzés utáni felsőoktatásban való továbbtanulást. A karrierkilátások és a kereseti lehetőségek jobbulásáról alkotott vélemény összefügg az egyén arra a kérdésre adott válaszával, hogy a diploma megszerzése után mit gondol, hogyan változhat az anyagi helyzete. Minél inkább úgy tartja az egyén, hogy a diploma megszerzése nagy anyagi előnyökkel jár, annál inkább a jobb karrierkilátásokat illetve a jobb kereseti lehetőségeket tartja a legnagyobb tanulmányok elvégzéséből eredő haszonnak. A kérdőíves felmérésből az is kiderült, hogy a hallgatók többnyire arra számítanak, hogy anyagi helyzetük többé-kevésbé a diploma megszerzésével javulni fog. A legpozitívabb jövőképük anyagi helyzet szempontjából a BGF hallgatóknak van, ugyanis kiugró mértékben (70%) vélik úgy, hogy leendő keresetük jóval magasabb lesz, ezáltal anyagi helyzetük jelentősen javulhat (4. ábra). A másik két intézmény hallgatói csak feleolyan arányban (35%) tartják úgy, hogy a jövőbeli magasabb fizetés nagymértékű egzisztenciális javulást hoz. Kismértékű javulásra a KJF és SZE hallgatók számítanak több mint kétszer akkora arányban (49-53%), mint a BGF hallgatók (23%). A nagy múltú, gyakorlatias gazdasági képzést folytató állami főiskola típusának hallgatói ítélték meg jövőbeli anyagi helyzetüket a legpozitívabban. Az állami egyetemre járó hallgatók és a magánfőiskola hallgatói szerényebb mértékű anyagi helyzet javulásra számítanak. Az állami egyetemeken folyó gazdasági BSc képzések kevésbé gyakorlatias szemléletet tükröznek, így a munkaerőpiac számára egy hároméves állami egyetemen folytatott BSc közgazdász diploma kevesebb értékkel bír, mint ugyanez egy állami főiskolán. Megítélésem alapján a hallgatók kereseti várakozásai a munkaerőpiaci hozamokkal egyenes arányban vannak.

4. ábra A hallgatók vélekedése anyagi helyzetük alakulásáról intézményenként külön-külön a diploma megszerzése után

Az emberitőke-elmélet a közgazdasági gondolkodás fejlődését eredményezte azáltal, hogy az emberi erőforrást a fizikai tőkével megegyező módszerrel elemezte, az ember gazdasági szerepének vizsgálatát továbbfejlesztette, és a munkaerő-piac elemzésében is nagyot újított az egyének emberi tőkéjével összefüggő munkajövedelmek vizsgálatával.

Az intézménytípusokon szerezhető végzettség hasznáról a további karrierlehetőségek szempontjából a hallgatók által felállított sorrend nem különbözött intézményenként. Bár a haszonnak adott számszerű hasznosság (itt átlag) tekintetében már jelentős eltérések mutatkoztak, az állami intézményeken szerezhető végzettség megítélése egyöntetűen a legjobbnak bizonyult az összes hallgató körében intézménytől függetlenül. A főiskolai hallgatók (elsősorban a BGF, de a KJF hallgatói is) kedvezőbben ítélték meg a saját intézménytípusukon szerezhető végzettség hasznát. A felsőfokú végzettség egyéni hasznairól alkotott vélemény esetében a kereseti lehetőségek javulása és a munkalehetőségek szélesebb skálája kapta a legnagyobb hasznot. Legnagyobb mértékben az állami főiskola (BGF) hallgatói várnak jelentős javulást anyagi helyzetükben a diploma megszerzése után.

Irodalomjegyzék

1. Becker, G. S. (1993): Human Capital, A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education, The University of Chicago Press.
2. Csuka Ildikó – Somogyi Ferenc (2003): A felsőoktatás szerepe az emberitőke-állomány fejlesztésében A magyar és humán erőforrásfejlesztés c. tanulmánykötet, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 107 – 118. o.
3. Education at Glance, OECD Indicators, 2000.
4. Ehrenberg R. G. – Smith R. S.(2003): Korszerű munkagazdaságtan – Elmélet és közpolitika Panem Könyvkiadó, Budapest.
5. Friedman M. – Friedman R. (1998): Választhatsz szabadon, Akadémiai Kiadó, Budapest
6. Machlup, F. (1982): Beruházás az emberi erőforrásokba és a produktív tudásba; Megjelent: Schmidt Ádám – Kemenes Egon: Változások, váltások és válságok a gazdaságban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
7. Mincer, J. (1958): Investment in Human Capital and Personal Income Distribution.
8. Polónyi István (2002): Az oktatás gazdaságtana. Osiris Kiadó, Budapest.

9. Schultz, T. W. (1983): Beruházás az emberi tőkébe. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
10. Smith, A. (1992): Nemzetek gazdagsága – e gazdaság természetének és okainak vizsgálata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
11. Somogyi Ferenc (1984): Theodore W. Schultz: Beruházás az emberi tőkébe. Tájékoztató, MM Kiadványa, 1984. 6. sz.
12. Spence (1973): Job Market Signaling. Quarterly Journal of Economics, Vol. 87. 355-374. o.
13. Varga Júlia (1995): Az oktatás megtérülési rátái Magyarországon, Közgazdasági Szemle XLII. évf. 1995. 6.sz. 595-605. o.
14. Varga Júlia (1998): Oktatás-gazdaságtan. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.